

кретно за неговата поезия. Да издирят и да изхвърлят недобрите работи, да изтъкнат силата на неговия израз, да покажат рязкостта и самородността на неговата поетическа реч, да открият оригиналността на неговите концепции, да усетят и да обяснят съдствата и начините, с които той постигнал такива резултати и създава пред нас такива възвишени сътворения на поезията, да определят неговия абсолютно свършен стих, и да се узнае човъка чрез поета, а не да

се сжди за поета по един изкуствено нагласен начин.

Аз не съм и никак не искам да бъда критик, ни историк, но от възвишено проникване в поезията на Яворов, сам се опитам преди две години да направя един наметък за тая необходимост в 99 брой на „Развигоръ“, в статията си „Към ревизията на българската литература“. Но бях твърде разбран и още по-зле нападнах, щото сам се чудя на храбростта си, че пак излизам с подобни кощунства.

Ал. Балабанов

П. К. Яворов

Десет години ни делят от смъртта на този незабравим човък и писател — десет страшни години на безпътница и на тревоги в политическия ни живот, в умовете и сърдцата на младите поколения.

Какво е Яворов за нас? Какво означава неговото дъло, скромно по обем, но силно по вдъхновение, за читателя от днес, за гражданина на България, който изпитва толкова недоволствена жажда за човщина, справедливост и напредък в своята страна?

Несъмнено, Яворов продължава да бъде наш другар и в тия дни, дните на разочарования и на всеобщо недоволство. Той не е загубил нищо от своята актуелност, не е престанал да отлъчва настроения и идеи, които действуват пръко върху духовете. Като истински поет, той пророчески угажда новите дни, живее с страстите и възмущенията на едно време, което наследява неговото, и смогва да ни държи в чара на своите видения, да ни изпълва с трепети, с ритма на своето слово, магически съчетало дълбока мисъл с музиката на поетическия звук.

Той обича своя народ. „Недей го кле жестоко“, обръща се той към песимиста. Расналъ всред него, ял „залька му твърд и черен“, познал злата му орисия, той иска състрадание, братско участие, синовна милост за „прегръбен роб“. Една от основните струи на тая поезия е нейната искрена социалност. Повдигане на нравствено равнище, гражданско възпитание, приобщаване към благата на просвѣта и на съвременна цивилизация за селянина — ето лозунга на оногова, който „чувствува дълбоко неправдите в живота“. Не е ли това и днес тенденцията на всяка

честна демокрация? И има ли друг обект, тъй достоен за грижите и ентузиазма на политическия мъж?

Той има и един национален идеал. Ако дома го смущава теглото на малкия брат, на орача по широките български полета, отвъд границите други роб, негов съплеменник, го зове за работа, за мисъл, за творчество — и той е дъвен член на организацията, която иска премахване на гнета върху национално съзнание и национални симпатии. Голем дъл от нашите сънародници. Неговите „Хайдушки копнения“ ни уверяват в един свят от кървави борби и патриотически илюзии около 1900 г., които свързват тъй органически епопееята на Ботев, Левски, Бенковски с усилията на революционерите от наши дни, с мартирологията на Македония, хвърлена под сръбско робство. Като тежък кошмар ни измъчва това положение на българина там, и копнежът за свобода и протеста срещу Тиранията нѣма да престанат, докато не настъпи сговор на Балканите.

Но Яворов е преди всичко художник. И като майстор на българското слово ни интересува той преди всичко Неговите убеждения, неговите чувства, неговите прозрения не биха спечелили такава власт над въображението ни, ако не бяха облечени в крилати думи, способни да ги увъковечат. Една преждевременна трагична смърт тури край на неговата патетична и правдива изповѣд, и ние осиротихме с едно дарование, което търсеше равно на себе си между живите поети. Той беше художник, и като всеки истински художник — един човък. Един човък, застанал по високо от ограниченията на нищожеството; една

душа, в която се отекваха хиляди души; един глас, който обединяваше стонове и въздишки на толкова млади хора, влюбени в красотата или разочаровани от живота и отворени от низостта. Неговите стихове, неговите думи, неговите спомени загатаха за едно вътрешно богатство, гдето можаха да черпаят просвѣтление, въздушевение, утеха духом, всички чувствителни натури, незадоволени от настоящето. Тъ и сега остават такъв извор — наред с завета на малцината български поети, съумели да се издигнат до учители на нашето време, с своя широк и дълбок прочувствен идеал.

Нека днешния помен за безвреме загиналия пѣвец ни накара да се вземем по отблизо в произведенията му и, наред с това — да съзнаем по-ясно дългата си като синове на тоя народ, като работници за неговото културно и обществено издигане!

Проф. М. Арнаудов

Въ Нанси

Един месец прекарах с Яворова заедно. То беше септември месец 1905 год. Ние се срещаме ежедневно на обѣд и вечеря в малкия ресторант „Фезан“ известен на много българи. Често ходихме на разходка из околността на града, из неговите улици и голѣми магазини. Любимите ни разходки бяха из полето, към желѣзните пещи, прилични на грамадни огнени кратери, които денонощно горѣха, фантастично осветяваха вечерното небе и го метяха с грамадни черни вѣтрила.

Яворов имаше душа затворена, прикрита. Тя рядко излизаше из своето потайно скривалище, но и тогава се боеше широко да се отвори. Най-много той обичаше да разправя спомени от детинството си. За жалост, той не умѣше добре да разправя, туряше много литература и неумѣло съшиваше частите, като солѣше с един банален хумор. Нека ми е грѣх на душата, но това ме страшно отекчаваше.

За своите литературни работи говорѣше рядко. Той бѣ се заел яката да учи френски език, купуваше от антикварите всевъзможни френски модерни поети и разправяше съдържанието на отделни стихове.

Една вечер, като обикаляхме огнищата на желѣзните пещи, той извади от джоба си една малка тетрадка и ми каза:

— Искаш ли да ти прочета едно стихотворение?

Той почна да чете бавно, театрално. Стихотворението бѣ за огнените пещи. Доста дълго, около десетина стиха, въ размѣра на „Калиопа“. Съдържанието не помня. Знам че бѣше хубава работа и мисля, че бѣше предназначено за писмо до нѣкого си.

Това стихотворение не е печатано нито в една от неговите сбирки. Не си спомням дали е печатано нѣкъде в списанията.

Ако нѣкои от неговите близки приятели притежават това стихотворение, добре е да го публикуват.

Елинъ-Пелинъ

Спомени за П. К. Яворов

Роя из ржкописите си и намирам нѣколко свои ученически стихотворения, писани по подражание на Яворов и посветени нему. На тия наивни посвещения аз се смѣя сега, разбира се, но понеже тѣ ми спомнят за оня пламенен възторг, с който четѣх нѣкога стихотворенията на Яворова, по кожата ми пролазват нѣколко студени мравеи. Уви, днес не съм способен вече на подобно увлечение: почнал съм значи да старѣя, защото не нахвърчалъ снѣг по косите, а пресъхването на възторга е най-сигурния бѣлѣг за пристѣпа на некамената гостенка. Jedermann, Jedermann — и на тебе старостта даде от своята зестра. Бѣше сѣкаш вчера, когато написах тия несклопни стихотворения, а от тогава ме дѣли мѣлата на цѣли двадесет години. Спомням си добре читалище „Виделина“ в Т. Пазарджик и другарите, с които ходѣх да чета с. „Мисъл“ — спомням си и разговорите с тѣх. По онова време голѣмия поет на българското племе бѣше напуснал вече тѣсния друм на своето първо творчество и нѣкои от читателите му, които изпадаха в умиление от „Калиопа“, посрѣщаха с недоумение новите му работи, а други — поклонници на „Арменци“ и „Градушка“, читатели, свикнали да дирият и ценят в поезията само проявите на „социална съвест“ — смѣтаха, че в своята нова насока той се движи по надолън път. Още тогава, обаче, се намираха и хора, които знаеха, че поетът не може да бъде винаги такъв, какъто се ще намъ, че идва време, когато той трѣбва да затвори вратите си, да пусне завесите на прозорците си и да живѣе само с себе си, без прояви на „социална съвест“. И тия малцина именно следѣха с затаен дѣх трескавата беседа на Яворова с себе

ПОДЛИСТНИКЪ

П. К. Яворов

Царици на нощта

МЕСАЛИНА

Нощта се вие, предестница властна, върху гигантските плещи на Римъ, прегърнала го знойно сладострастна, като любовница мжа любимъ. Премрежени с небесата сини, леги звезда отронена въ захласъ, благоухаятъ дрѣмнали градини, задъханъ глѣхне сребротъменъ часъ.

Извърнала мжчително дѣсница навън, къмъ оживѣлите тѣла на статуите — младата царица, сама въ леглото си, ридай: „Ела...“

„Ела подобие на Херкулеса, аз чакамъ въ шеметния водовъртъ на страстите: ржцетъ ти кждѣ сж сж прегръдка болносладостна до смъртъ! Вземи я, прелъстителната капка, купи плътъ за челоустъ на лъвъ; изпий я — усладителна хапка на бликнала въ притома кръвъ.“

„Ела... Бжди подобенъ на Париса: сждбата не напрасно твоя ликъ тѣй яственъ въ душата ми изписа, да бди на безумието вижъ. Аз искамъ, жадна като сръдъ пустиня, припаднала на каменни гърди, да прося ласка: влюбена робиня — отвъдъ свѣта ме отведи.“

„Ела... Вести се равенъ на Орфея съ молитвенъ шепотъ въ здрачна самота, от ревност и възторгъ да онѣмѣя предъ святостта на твоята мечта. На стрѣзънъ жадъ безсънната ехидна заспа би и тогазъ и нѣженъ срамъ, незаглушена роза въ плътъ безсидна, ще цѣвне съ ароматенъ пламъ...“

И въ пламенно безумие дѣсница извърнала къмъ голите тѣла на статуите — алчната царица, сама въ легло, ридаше: Ела —!

КЛЕОПАТРА

Излѣзе римлянина: горди стѣпки заглѣхнаха по мраморния подъ; ала от хладни речи дълго сводъ кѣнѣ следъ него въ ледни трѣпки... Суетенъ блѣнъ! На Цезаря синѣтъ не бѣ на Римъ женопоклоненъ чадъ: безчувствено оста сърцето младо. Коварната царица първи път видѣ безсиленъ своя ликъ чаровенъ: царица надъ царетъ — и единъ подъ огъна на погледа любовенъ отмина той, всеиленъ властелинъ.

Дѣ бѣха тѣ — единствена надежда — на жива плътъ магесните цѣвѣта? Предъ сребърното огледало тая раздра лукаво-траурна одежда, изтрѣпнала въ съмнение и страхъ: „Кажки, металъ, на старостта ноктегъ „докоснаха ли царственъ стволъ? Крилетъ „на времето ли сж навѣли съ прахъ „златокоронна палма? Или есенъ, „дошла несѣтно, звѣздолистенъ клонъ

„съ увѣхналъ плодъ на киши... и несвесенъ „сѣнъ още ме лѣлѣй на рухналъ тронъ —?“

И дигна тя глава. Талази смолни низпаднаха въ безредна красота и мрамора на жадна голота.

Залѣха светнали и волни. Възсепна се въ метала дишащъ чаръ, — царицата се вираше пленена: отъ благовоение одиянена, тѣй предъ Астартиния святъ олтаръ благоговѣе жрица. Наколѣни, приведена като предъ божество, издума тая словата въздохнови, потокъ слова въ безумно тържество:

„На саморевност демоните зловни „горятъ за мъсти! Не богове сж васъ, „съблазни — моя плътъ до тая часъ „ласкали, а мжже богоподобни. „Евнуха римски ви презрѣ: така „безсмъртните за смъртната обиди „жестоко отмѣстиха. Но, Изиди, „кѣлж се, майко на свѣта, ржка „на земенъ мжжъ не ще докосне вече „неземенъ даръ!... И предъ обетъ свещенъ Озири се задѣхваше — далече, подъ образа на гаснящия день.

А новодневната зора съ тревога видѣ пустъ храма на Змията-богъ. И глѣчъ изпълни царския чертогъ...“

На златно ложе въ изнемога царицата лежеше. Страстенъ пиръ на знойните желания кипѣжа бѣ сѣкашъ уголилъ. Но все тѣй сажа и прелъстителна — гробовенъ миръ тая вкусаше, съ отровната милувка на своя богъ, на своята мечта! Свещената змия въ една цѣлувка замрѣла бѣ на нейните уста.